

**“DON KIXOT” ASARI MISOLIDA QAHRAMONLIK VA IDEALIZM
KONSEPTINING VOQELANISHI**

Erkinboyeva Moxigul Ibratjon qizi,

University of Business and Science

Filologiya va tillarni o‘qitish: o‘zbek tili yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

e-mail: moxigulerkinboyeva@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy matnda qahramonlik va idealizm konseptining ifodalanishi “Don Kixot” asari misolida keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida asarning semantik, lingvopoetik hamda stilistik xususiyatlari o‘rganilib, undagi obrazlar tizimi va badiiy vositalar orqali inson tafakkurining idealiga intilishi masalasi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: *Konsept, idealizm, qahramonlik, lingvopoetika, obraz, badiiy tafakkur.*

Abstract. *This article provides an extended analysis of the concept of heroism and idealism in literary discourse based on Don Quixote. It examines semantic, linguopoetic and stylistic features of the text and reveals the philosophical conflict between imagination and reality.*

Keywords: *Concept, idealism, heroism, linguopoetics, imagery, artistic thinking.*

Kirish. Badiiy matn inson tafakkurining mahsuli sifatida nafaqat voqelikni aks ettiradi, balki uni qayta yaratadi, unga yangi ma’no yuklaydi. “Don Kixot” ana shunday asarlar sirasiga kirib, unda insonning ichki dunyosi, orzu-intilishlari va borliq bilan munosabati murakkab hamda ko‘p qatlamli tarzda ifodalangan. Mazkur asarda Don Kixot obrazi orqali idealizm konsepti badiiy tafakkurning markaziy unsurlarida biri sifatida namoyon bo‘ladi. U o‘zini ritsar deb bilib, jamiyatdagi nohaqliklarga qarshi kurashishni o‘zining muqaddas burchi deb hisoblaydi. Bu esa uning nutqida va harakatlarida aks etadi: “*Adolat yo‘lida kurashish mening vazifamdir*”. [1:64] Ushbu ifoda semantik jihatdan qahramonning ichki e’tiqodi va ma’naviy pozitsiyasini ifodalaydi.

Muhokama va natijalar. Don Kixot obrazi lingvopoetik nuqtayi nazardan tahlil qilinganda, unda idealizm va romantik tafakkur ustuvorligi ko‘zga tashlanadi. Qahramon real voqelikni o‘z tasavvuri orqali qayta uradi. Masalan, oddiy shamol tegirmonlarini “yovuz gigantlar” sifatida talqin qilishi metaforik tafakkurning mahsulidir. Bu yerda metafora nafaqat badiiy vosita, balki konseptual fikrlash shakli sifatida ham namoyon bo‘ladi. Asarda idealizm va realizm o‘rtasidagi ziddiyat alohida badiiy kuchga ega. Sancho Panza obrazi hayotiylik, sodda fikrlash va real qarashlar timsolidir. U Don Kixotning xayoliy qarashlariga qarshi turadi. Ularning dialoglari orqali ikki xil tafakkur modeli yuzaga keladi: biri – idealga asoslangan romantik qarash, ikkinchisi – tajriba va kuzatishga asoslangan realistik qarash. Bu esa badiiy matnda antiteza usulining samarali qo‘llanishini ko‘rsatadi. Shuningdek, asarda qo‘llangan stilistik vositalar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Takror (repetitsiya) qahramon nutqida emotsional ta’sirni kuchaytiradi: “*Men ritsarman, ritsarman va yana*

ritsarman!” kabi ifodalar uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini ifodalaydi. [2:126] Mubolag‘a esa voqelikni kattalashtirib ko‘rsatish orqali qahramonning ichki dunyosini ochadi. Kinoya vositasida esa muallif qahramonning harakatlariga tanqidiy yondashadi, lekin bu tanqid yashirin va badiiy shaklda beriladi.

Bundan tashqari, asarda qahramon nutqining pragmatik jihatlari ham alohida e‘tiborga loyiqdir. Don Kixot o‘z nutqi orqali atrofdagilarga ta’sir o‘tkazishga, ularni o‘z qarashlariga ishonitirishga intiladi. Uning gaplarida ko‘pincha buyruq, undov va ritorik savol shakllari uchrab, bu nutqning ta’sirchanligini oshiradi. Bu esa qahramon nutqining nafaqat ifodalovchi, balki kommunikativ va manipulyativ xususiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, qahramon nutqida subyektiv baholash kuchli ifodalangan. U voqelikni obyektiv emas, balki o‘z ichki qarashlari asosida talqin qilinadi. Natijada, har bir hodisa uning ongida qayta shakllanadi va yangi ma’no kasb etadi. Bu esa badiiy matnda individual tafakkur va idrokning ahamiyatini ko‘rsatadi.

Asarda semantik maydonlar tizimi ham muhim rol o‘ynaydi. “Adolat”, “jasorat”, “burch”, “shon-sharaf” kabi tushunchalar bir-biri bilan bog‘lanib, yagona g‘oyaviy maydonni hosil qiladi. Bu birliklar qahramon ongida ideal obrazni shakllantiradi va uning barcha harakatlarini yo‘naltiruvchi asosiy omilga aylanadi. Lingvistik jihatdan qaralganda, qahramon nutqida emotsional-ekspressiv birliklar ustunlik qiladi. Bu birliklar orqali uning ichki kechinmalari, hayajoni va qat’iyati ifodalanadi. Bu esa asarda til va tafakkur o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi. Qahramon nutqi orqali uning dunyoni idrok etish usuli, qadriyatlari va ichki idealari yaqqol namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan Don Kixot nutqi oddiy kommunikativ vosita emas, balki murakkab ma’naviy – ruhiy jarayonni aks ettiruvchi badiiy tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois, qahramonning har bir so‘zi uning ichki olami bilan bevosita bog‘lanib individual psixologik holatni ifodalaydi. Bu esa o‘quvchiga qahramonning nafaqat tashqi harakatlarini, balki uning osti kechinmalarini ham anglash imkonini beradi. Shu orqali obraz yanada jonli va ishonchli ko‘rinish kasb etadi. Shu bilan birga, asarda nutqning estetik funksiyasi ham muhim o‘rin tutadi. Don Kixotning so‘zlashuv uslubi, tanlagan iboralari va ifoda shakllari badiiy go‘zallik yaratadi. Bu go‘zallik esa real hayotning oddiy tasviridan farqli ravishda, ideal va xayoliy olamni shakllantiradi. Natijada asarda ikki olam – real va ideal olam – o‘ratasidagi doimiy ziddiyat yuzaga chiqadi.

Ayniqsa, qahramon nutqida ideologik qatlam ham mavjud. U o‘z so‘zlari orqali adolat, ezgulik va insoniylik kabi qadriyatlarni himoya qilishga intiladi. Biroq bu qadriyatlar uning ongida ideallashtirilgan shaklda namoyon bo‘lib, real hayot bilan mos kelmay qoladi. Shu sababli, uning harakatlari ko‘pincha tushunmovchilik va ziddiyatlarga olib keladi. Asarda pragmatik maqsadlar bilan bir qatorda, qahramon

nutqining ta'sirchanlik darajasi ham alohida ahamiyatga ega. U tinglovchini ishontirish uchun emotsional kuvhli birliklardan, keskin ohangdan va obrazli ifodalardan foydalanadi. Bu esa uning nutqini dramatik tusga keltiradi va o'quvchida kuchli ta'sir uyg'otadi.

Shuningdek, Don Kixot nutqida ramziylik va metaforik tafakkur yetakchi o'rin tutadi. U oddiy voqea va predmetlarni ham yuksak ma'naviy ma'nolar bilan bog'laydi, natijada har bir holat uning ongida badiiy obraz darajasiga ko'tariladi. Bu esa uning dunyoni idrok etishida realistlik chegaralardan chiqib ketganini va idealistik tasavvurlar ustunligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, asarda qahramon nutqining psixolingvistik jihati ham muhimdir. Uning fikrlash jarayoni nutq orqali bevosita ochilib boradi, ya'ni so'z va fikr bir-biridan ajralmagan holda namoyon bo'ladi. Bu holat uning ichki dunyosidagi ziddiyatlarni, shubha va ishonch o'rtasidagi kurashni yaqqol ko'rsatadi. Yana bir jihat shuki, Don Kixot nutqi orqali asarda inson va jamiyat munosabati masalasi ham ochib beriladi. Qahramonning ideallari jamiyat me'yorlariga to'liq mos kelmagani sababli, u ko'pincha tushunilmaydi yoki kulgi ostiga olinadi. Bu esa individuallik va ijtimoiy normalar o'rtasidagi ziddiyatni kuchaytiradi hamda tragik-komik vaziyatlarni yuzaga keltiradi.

Lingvopoetik tahlil shuni ko'rsatadiki, asarda til vositalari va badiiy obrazlar o'zaro uyg'unlashgan holda ishlatilgan. Har bir leksik birlik, har bir tasviriy vosita muayyan g'oyani ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa asarning badiiy asarning yaxlitligini ta'minlaydi. Don Kixot obrazi umumlashgan badiiy timsol sifatida insonning yuksak orzulari va ularning real hayot bilan to'qnashuvi jarayonini ifodalaydi. U idealga intiladi, lekin bu yo'lda ko'pincha mag'lubiyatga uchraydi. Shunga qaramay, uning intilishi insoniy qadriyat sifatida yuksak baholanadi.

Natijada, Don Kixot asari badiiy matnda qahramonlik va idealizm konseptini o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi. Asar orqali inson tafakkurining murakkabligi, orzu va haqiqat o'rtasidagi ziddiyat hamda badiiy ifoda imkoniyatlari keng yoritilgan. Ushbu jihatlar esa nafaqat adabiy, balki lingvistik va falsafiy tadqiqotlar uchun ham dolzarb qiladi. Asar o'quvchini orzu va haqiqat o'rtasidagi nozik muvozanat haqida o'ylashga undaydi va badiiy tafakkurning keng imkoniyatlarini namoyon etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Servantes M. Don Kixot. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. Qurbonov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. - Toshkent: Akademnashr, 2018.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. 3- jild. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021.
3. Yo'ldoshev M. Badiiy matn lingvistikasi. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.